

چکیده:

در این پژوهش به بررسی میزان استفاده از گویش گرگانی در بین زنان این شهر براساس متغیرهای سن، سطح تحصیلات و طبقه اجتماعی پرداخته شده است. در حقیقت هدف پژوهش این است که مشخص گردد متغیرهای اجتماعی نظیر سن، تحصیلات و طبقه اجتماعی چه تأثیری بر میزان کاربرد گویش زنان این شهر دارد. روش پژوهش تلفیقی از دو روش کتابخانه ای و میدانی است. بر طبق روش ویلیام لباو تعدادی متغیر را در نظر گرفتیم که در دو دسته واژگانی، آوایی قرار گرفتند. این متغیرها بر اساس پرسشنامه تنظیم و از ۲۴۰ گویشور زن گرگانی مصاحبه بعمل آمد.

پس از گردآوری داده های واژگانی و تلفظی، به تجزیه و تحلیل داده ها پرداخته شد، که در این رابطه از نرم افزار خاص علوم اجتماعی spss استفاده شده است. در نهایت نیز نتایج به شکل رقومی شده و با استفاده از جداول و نمودارهای آماری ارائه شده است.

بر اساس نتایج بدست آمده از این پژوهش می توان نتیجه گرفت که سن از جمله عوامل تأثیرگذار بر میزان کاربرد گویش است بطوریکه در زنان کهنسال گرگانی تمایل به استفاده از واژه های گرگانی بیشتر از کودکان و نوجوانان دختر در این شهر بود. اگرچه نتیجه بدست آمده در این تحقیق نشان داد که رابطه ای میان سطح تحصیلات و میزان کاربرد گویشوران وجود ندارد اما نمی توان این فرضیه را به جوامع مختلف تعمیم داد و می توان بیان کرد که هر جامعه می تواند با توجه به فرهنگ و دیدگاه اجتماعی خود، ارتباط یا عدم ارتباط سطح تحصیلات با میزان کاربرد گویش را توجیه نماید. در بررسی های صورت گرفته در این تحقیق نشان داده شد که طبقه اجتماعی افراد نیز می تواند از جمله عوامل تأثیر گذار بر گویش گرگانی باشد. بطوریکه افرادی که دارای طبقه اجتماعی بالاتری بودند، تمایل کمتری به استفاده از گویش گرگانی داشتند. این در حالی بود که گویشوران طبقه پایین جامعه حتی در سنین پایین، از گویش گرگانی بیشتر استفاده می کردند.

کلیدواژه ها: جامعه شناسی زبان، زبانشناسی اجتماعی، جامعه زبانی، طبقه اجتماعی، گوناگونی زبانی،

گویش شناسی شهری

تقدیم به:

تو ای مادر! ای شوق زیبایی نفس کشیدن

ای روح مهربان هستی ام

تو رنگ شادی هایم شدی و لحظه های ناخوشی را با تمام وجود از من دور کردی و

عمری خستگی ها را به جان خریدی تا اکنون توانستی طعم خوش

پیروزی را به من بچشانی

و ای پدر! از تو هر چه می گویم باز هم کم می آورم

خورشیدی شدی و از روشنایی ات جان گرفتم و در ناامیدی ها ناام را

کشیدی و لبریزم کردی از شوق

اکنون حاصل دستان خسته ات رمز موفقیتیم شد

به خودم تبریک می گویم که تو را دارم و دنیا با همه بزرگیش مثل تو را

ندارد

سپاس و قدردانی:

سپاس و ستایش مر خدای را جل و جلاله که آثار قدرت او بر چهره روز روشن، تابان است و انوار حکمت او در دل شب تار، درخشان. آفریدگاری که خویشان را به ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود و عمری و فرصتی عطا فرمود تا بدان، بنده ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید.

از استاد راهنمای فرزانه ام جناب آقای دکتر یدالله پرمون که با وجود مشغله فراوان با راهنمایی های ارزشمند و خردمندانه خویش مرا در به پایان رساندن این پژوهش هدایت نمودند، کمال سپاسگزاری را دارم.

از استاد مشاور گرامیم سرکار خانم ژینوس شیروان که با دقت و ظرافت مثال زدنی خویش به بررسی این پژوهش پرداخته و در برطرف نمودن مسائل مربوط به آن یاریم نمودند، بسیار سپاسگذارم.

از استاد داورگرانقدرم سرکار خانم دکتر مریم ایرجی که علاوه بر زحمات فراوان در طول دوران تحصیل، با عطوفت تمام، داوری این پژوهش را تقبل نمودند، کمال تشکر را دارم.

و در آخر لازم می دانم از خانواده ای تشکر کنم که عاشقانه دوستشان دارم، خانواده بسیار مهربان و عزیز دایی ام، و پاس بدارم عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان را که در این سردترین روزگاران بهترین پشتیبان من بودند و با عطوفت بسیار در من تاب تحمل دوری از خانواده را در این چند سال ایجاد نمودند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات پژوهش
۲	مقدمه.....
۴	۱-۱ اهمیت تحقیق.....
۵	۲-۱ بیان مسأله.....
۷	۳-۱ قلمرو تحقیق.....
۸	۴-۱ اهداف تحقیق.....
۹	۵-۱ پیش فرض های تحقیق.....
۹	۶-۱ سؤال های تحقیق.....
۱۰	۷-۱ فرضیه های تحقیق.....
۱۰	۸-۱ تعریف واژه های کلیدی.....
۱۰	۱-۸-۱ جامعه شناسی زبان.....
۱۱	۲-۸-۱ زبانشناسی اجتماعی.....
۱۱	۳-۸-۱ جامعه زبانی.....
۱۲	۴-۸-۱ طبقه اجتماعی.....
۱۲	۵-۸-۱ گوناگونی زبانی.....
۱۲	۶-۸-۱ گویش شناسی شهری.....
۱۲	۹-۱ روش تحقیق.....
۱۳	۱۰-۱ محدودیت های تحقیق.....
	فصل دوم: پیشینه تاریخی تحقیق
۱۶	مقدمه.....
۱۶	۱-۲ پیشینه نظری.....
۱۶	۱-۱-۲ جامعه شناسی زبان.....
۱۸	۲-۱-۲ گوناگونی های زبانی.....
۲۱	۱-۲-۲ منطقه جغرافیایی.....
۲۴	۲-۱-۲ طبقه اجتماعی.....
۳۱	۳-۲-۱-۲ جنسیت.....
۵۰	۴-۲-۱-۲ سن.....
۵۱	۵-۲-۱-۲ تحصیلات.....
۵۴	۲-۲ پیشینه توصیفی.....
۵۴	۱-۲-۲ پیشینه همسو.....
۶۲	۲-۲-۲ پیشینه مرتبط.....

فصل سوم: روش تحقیق

۷۰مقدمه
۷۰۱-۳ قلمرو تحقیق
۷۱۲-۳ جمعیت نمونه
۷۵۳-۳ ابزار تحقیق
۷۶۴-۳ استخراج داده ها
۷۹۵-۳ روش آماری

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۸۲مقدمه
۸۲۱-۴ تحلیل کمی داده ها
۲۲۷۲-۴ تحلیل کیفی داده ها

فصل پنجم: نتیجه گیری

۲۳۰مقدمه
۲۳۰۱-۵ خلاصه پژوهش
۲۳۲۲-۵ بررسی فرضیه ها
۲۳۶۳-۵ نتیجه گیری کلی
۲۳۸۴-۵ پیشنهاداتی برای پژوهش های آتی

پیوست

۲۳۹پیوست الف- شامل مطالبی در خصوص شهر گرگان
۲۵۱پیوست ب- شامل پرسشنامه، لیست واژگان و برگه ضریب اعتبار پرسشنامه
۲۵۷منابع فارسی
۲۶۱منابع انگلیسی
۲۶۲منابع اینترنتی
۲۶۳چکیده انگلیسی

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
۸۳	۱-۴ جدول توزیع فراوانی مرتبط با گروه سنی گویشوران.....
۸۵	۲-۴ جدول توزیع فراوانی مرتبط با گروه سطح تحصیلات گویشوران.....
۸۷	۳-۴ جدول توزیع فراوانی مرتبط با گروه طبقه اجتماعی گویشوران.....
۸۹	۴-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ārus در پاسخ به سؤال اول.....
۹۴	۵-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ārus در سطح گروه مرتبط با رده سنی.....
۹۷	۶-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ārus در سطح گروه مرتبط با سطح تحصیلات.....
۱۰۰	۷-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ārus در سطح گروه مرتبط با طبقه اجتماعی.....
۱۰۳	۸-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Šumâr در پاسخ به سؤال اول.....
۱۰۸	۹-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Šumâr مرتبط با رده سنی.....
۱۱۱	۱۰-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Šumâr در سطح گروه مرتبط با سطح تحصیلات.....
۱۱۴	۱۱-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Šumâr در سطح گروه مرتبط با طبقه اجتماعی.....
۱۱۷	۱۲-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Beče در پاسخ به سؤال دوم.....
۱۲۲	۱۳-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Beče مرتبط با رده سنی.....
۱۲۲	۱۴-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Beče در سطح گروه مرتبط با سطح تحصیلات.....
۱۲۸	۱۵-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Beče در سطح گروه مرتبط با طبقه اجتماعی.....
۱۳۱	۱۶-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Maĵma در پاسخ به سؤال سوم.....
۱۳۶	۱۷-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Maĵma مرتبط با رده سنی.....
۱۳۹	۱۸-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Maĵma در سطح گروه مرتبط با سطح تحصیلات.....
۱۴۲	۱۹-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Maĵma در سطح گروه مرتبط با طبقه اجتماعی.....
۱۴۵	۲۰-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Are در پاسخ به سؤال چهارم.....
۱۵۰	۲۱-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Are مرتبط با رده سنی.....
۱۵۳	۲۲-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Are در سطح گروه مرتبط با سطح تحصیلات.....
۱۵۶	۲۳-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Are در سطح گروه مرتبط با طبقه اجتماعی.....
۱۵۹	۲۴-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ašuri در پاسخ به سؤال پنجم.....
۱۶۳	۲۵-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ašuri مرتبط با رده سنی.....
۱۶۵	۲۶-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ašuri در سطح گروه مرتبط با سطح تحصیلات.....
۱۶۷	۲۷-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ašuri در سطح گروه مرتبط با طبقه اجتماعی.....
۱۶۹	۲۸-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Dege در پاسخ به سؤال ششم.....
۱۷۴	۲۹-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Dege مرتبط با رده سنی.....
۱۷۶	۳۰-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Dege در سطح گروه مرتبط با سطح تحصیلات.....
۱۷۸	۳۱-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Dege در سطح گروه مرتبط با طبقه اجتماعی.....
۱۸۰	۳۲-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Poxe در پاسخ به سؤال هفتم.....
۱۸۵	۳۳-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Poxe مرتبط با رده سنی.....

- ۳۴-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Poxe در سطح گروه مرتبط با سطح تحصیلات..... ۱۸۸
- ۳۵-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Poxe در سطح گروه مرتبط با طبقه اجتماعی..... ۱۹۱
- ۳۶-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ewu در پاسخ به سؤال هشتم..... ۱۹۴
- ۳۷-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ewu مرتبط با رده سنی..... ۱۹۷
- ۳۸-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ewu در سطح گروه مرتبط با سطح تحصیلات..... ۱۹۸
- ۳۹-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Ewu در سطح گروه مرتبط با طبقه اجتماعی..... ۱۹۹
- ۴۰-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Kulu در پاسخ به سؤال نهم..... ۲۰۱
- ۴۱-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Kulu مرتبط با رده سنی..... ۲۰۶
- ۴۲-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Kulu در سطح گروه مرتبط با سطح تحصیلات..... ۲۰۹
- ۴۳-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد کلمه Kulu در سطح گروه مرتبط با طبقه اجتماعی..... ۲۱۲
- ۴۴-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد گویش مرتبط با رده سنی گویشوران..... ۲۱۵
- ۴۵-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد گویش مرتبط با سطح تحصیلات گویشوران..... ۲۱۹
- ۴۶-۴ جدول توزیع فراوانی میزان کاربرد گویش مرتبط با طبقه اجتماعی گویشوران..... ۲۲۳
- ۴۷-۴ جدول همبستگی کندال در ارتباط با رابطه سن با میزان کاربرد گویش..... ۲۲۷
- ۴۸-۴ جدول همبستگی کندال در ارتباط با رابطه سطح تحصیلات با میزان کاربرد گویش..... ۲۲۸
- ۴۹-۴ جدول همبستگی کندال در ارتباط با رابطه طبقه اجتماعی با میزان کاربرد گویش..... ۲۲۸

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۸۴	۱-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی مرتبط با گروه سنی گویشوران.....
۸۶	۲-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی مرتبط با گروه سطح تحصیلات گویشوران.....
۸۸	۳-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی مرتبط با گروه طبقه اجتماعی گویشوران.....
۹۳	۴-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد کلمه <i>Ārus</i>
۱۰۷	۸-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد کلمه <i>Šumâr</i>
۱۲۱	۱۲-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد کلمه <i>Beče</i>
۱۳۵	۱۶-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد کلمه <i>Maĵma</i>
۱۴۹	۲۰-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد کلمه <i>Are</i>
۱۶۲	۲۴-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد کلمه <i>Ašuri</i>
۱۷۳	۲۸-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد کلمه <i>Dege</i>
۱۸۴	۳۲-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد کلمه <i>Poxe</i>
۱۹۶	۳۶-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد کلمه <i>Ewu</i>
۲۰۵	۴۰-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد کلمه <i>Kulu</i>
۲۱۷	۴۴-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد گویش مرتبط با رده سنی گویشوران.....
۲۱۸	۴۴-۴ نمودار دایره ای درصد فراوانی میزان کاربرد گویش مرتبط با رده سنی گویشوران.....
۲۲۱	۴۵-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد گویش مرتبط با سطح تحصیلات گویشوران.....
۲۲۲	۴۵-۴ نمودار دایره ای درصد فراوانی میزان کاربرد گویش مرتبط با سطح تحصیلات گویشوران.....
۲۲۵	۴۶-۴ نمودار میله ای درصد فراوانی میزان کاربرد گویش مرتبط با طبقه اجتماعی گویشوران.....
۲۲۶	۴۶-۴ نمودار دایره ای درصد فراوانی میزان کاربرد گویش مرتبط با طبقه اجتماعی گویشوران.....

فصل اوّل

کلیات پژوهش

جامعه‌زبانی بسیار پیچیده و ساختمند است و واقعیت زبان در بافت‌های اجتماعی به معنای تقابل میان گفتار صحیح و گفتارهای دیگر نیست بلکه به معنای مجموعه‌ای از گونه‌های زبانی مکمل یکدیگر است که جامعه‌زبانی ساختمند را به وجود می‌آورد. آن شاخه‌فرعی زبان‌شناسی که به جنبه‌های اجتماعی زبان می‌پردازد زبان‌شناسی اجتماعی¹ نام دارد. پژوهش‌های زیادی در باب زبان در بافت‌های اجتماعی انجام گرفته است. این پژوهش‌ها از مطالعه بافت بسیار محدود و موضعی یک مکالمه واحد گرفته تا مطالعات درباره کاربرد زبان توسط کل افراد جامعه را شامل می‌شود. تمام مطالعات زبان‌شناسی اجتماعی با زبان در بافت اجتماعی سر و کار دارند و گویشوران را اعضای گروه‌های اجتماعی می‌دانند. اصطلاح گونه‌گفتار یا گونه‌زبان به هر شکل قابل تمیز گفتار اطلاق می‌شود که یک گویشور یا گروهی از گویشوران به کار می‌برند. مشخصه‌های متمایز کننده یک گونه‌گفتار ممکن است واژگانی، واجی، صرفی یا نحوی باشد، معمولاً این مشخصه‌ها ترکیبی از همه اینهاست. سه نوع گونه‌گفتار وجود دارد: 1- گونه‌های گفتار اجتماعی که گویش‌های اجتماعی² خوانده می‌شوند. 2- گونه‌های گفتار منطقه‌ای یا گویش‌های محلی³ 3-

¹Sociolinguistics

²Social dialect

³Local dialect

گونه های کارکردیِ گفتار یا گونه های کاربردی¹. گویش های اجتماعی را هم عمدتاً بر اساس نوع گروه اجتماعی که از آن گونه خاص گفتار استفاده می کند، می توان به چندین مقوله کوچکتر تقسیم کرد. در اغلب موارد گویش های اجتماعی، وضعیت اجتماعی- اقتصادی گویشوران را تداعی می کنند. اما سایر گویش های اجتماعی ممکن است با گروه های قومی، جنسی، شغلی یا سنی مرتبط باشند. در اکثر جوامع زبانی، یک گونه گفتار به نام گونه معیار وجود دارد که اعضای جامعه آن را والاتر و صحیح تر از دیگر گونه ها می دانند. گویش های اجتماعی بر حسب تفاوت های زبانی مربوط به گروه های اجتماعی قابل تشخیص در یک ناحیه جغرافیایی واحد تعریف می شوند. حال آنکه گویش های محلی با خصایص زبانی مشترک میان گروه های اجتماعی یک ناحیه جغرافیایی واحد ارتباط دارند. گویش اجتماعی و محلی مناسب هر فرد گویشور، هر دو، گونه صحبت کردن فرد، یعنی گویش فردی را تعیین می کنند. علاوه بر تفاوت های گفتار گویشوران که به محیط جغرافیایی و ویژگی های اجتماعی آنان مربوط می شود، تفاوت هایی نیز میان آنها وجود دارد که مربوط به موقعیت گفتار است: اینکه مخاطب کیست، موضوع صحبت چیست و یک سخنگوی کارآمد باید انواع گویش های کاربردی را به کار گیرد. گویش شناسی² مطالعه گویش های محلی است. گویش شناسی جدید حدود یک قرن پیش بر اثر علاقه زبان شناسان تاریخی به

¹ www.linguistic87.blogfa.com

² Dialectology

مشاهده گسترش تغییرات صوتی آغاز شد. پژوهش های اولیه عمدتاً با واج شناسی سر و کار داشتند. مطالعات بعدی جنبه های دیگر زبان را نیز در بر گرفته است. اما واج شناسی کماکان بیشترین توجه را به خود اختصاص داده است و واژگان در مرتبه دوم قرار دارد. گویش شناسان علاقه نسبتاً کمتری به صرف و نحو نشان داده اند. پژوهش های گویش شناسان اغلب به صورت مقاله منتشر می شود، اما شاخص ترین شکل انعکاس حاصل تحقیقات آنها اطلس گویشی است. هر اطلس گویشی حاوی نقشه های متعددی است که تنوع محلی یک زبان را نشان می دهند. در این نقشه ها، مرز میان گویش ها با خطوطی موسوم به مرزهای همگویی نشان داده می شود. این مرزها را معمولاً با توجه به یک مشخصه ترسیم می کنند. این خطوط نشان دهنده آنند که بر حسب مشخصه یا مشخصه های مورد نظر، مردم یک سوی این مرزها به یک گونه و مردم سوی دیگر به گونه دیگری صحبت می کنند.¹

نگارنده در این تحقیق به بررسی میزان استفاده ازگویش گُرگانی در بین زنان این شهر براساس متغیرهای سن، طبقه اجتماعی و میزان تحصیلات می پردازد.

1-1 اهمیت تحقیق

در این تحقیق به بررسی میزان استفاده ازگویش گُرگانی در بین زنان این شهر براساس متغیرهای سن، میزان تحصیلات و طبقه اجتماعی می پردازیم و اهمیت این کار در این است که مشخص شود با توجه به متغیرهای

¹ www.linguistic87.blogfa.com

اجتماعی مختلف که لزوماً بر تمایل افراد به استفاده از زبان یا گویش خاصی تأثیرگذار خواهد بود، این تأثیرات در شهر گرگان و در بین گویشوران زن گرگانی چگونه بوده است. زیرا همانطور که ترادگیل بیان کرده است، محیط اجتماعی می تواند در زبان بازتاب یابد و اغلب می تواند بر روی ساختار واژگان تأثیر گذارد (طباطبایی، 1376، ص35).

بدین ترتیب هدف این است که با این تحقیق بتوان به یادآوری حضور گویش گرگانی در بین گویش های موجود در ایران پرداخت و مشاهده کرد که هنوز هم تمایل به استفاده از این گویش در بین مردمان آن دیار وجود دارد. این تحقیق می تواند به نوعی کمبود پژوهش های ایرانی در حوزه زبانشناسی اجتماعی را برطرف سازد.

لزوم تحقیقات عملی و توصیفی در زمینه زبانشناسی اجتماعی نیز می تواند یکی دیگر از دلایل اهمیت این تحقیق محسوب شود. چرا که در ایران بیشتر کارهای صورت گرفته در این خصوص بیشتر جنبه نظری داشته است. پرداختن به میزان تمایل و عدم تمایل به استفاده از یک گویش در جامعۀ زبانی نیاز به کار توصیفی و عملی دارد که در این تحقیق سعی بر آنست که به آن پرداخته شود.

2-1 بیان مسأله

گرگان شهری واقع در استان گلستان در شمال کشور ایران است. این شهر مرکز شهرستان گرگان و استان گلستان است. گرگان کنونی تا سال ۱۳۱۶ «استر آباد» نام داشت. گرگان قدیم که به عربی جُرجان خوانده می شد،

شهری آباد و مهم بود که در نزدیکی گنبد امروزی قرار داشت و آثار به دست آمده از حفاری ها، قدمت دیرین آن را تأیید می کند.

در زبان پهلوی منطقه گرگان را *وُرکان* یا *ورکانه* یا *وهرکانه* و در زبان یونانی *هیرکانیا*¹ و در زبان عربی *جُرگان* می گفتند. گرگان از مهم ترین منطقه ها در زمینه پژوهش ها و کاوش های باستان شناسی است.

جمعیت این شهر بنابر نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵، برابر با 274438 نفر بوده است. اکثریت جمعیت شهر گرگان مردم فارس زبان هستند. فارس های گرگانی، سبزواری، کاشمیری، شاهرودی، مازندرانی، بسطامی و بیارجمندی، قزاق، سادات، بلوچ، زابلی از مردمان این شهر هستند. شمار کمی از ترکمن ها نیز به شهر گرگان مهاجرت کرده اند. جمعیت ترکمن ها در شهرستان گرگان (شهر گرگان و بخش های مختلف پیرامون) در سال ۱۳۸۳ برابر با ۲۵۱۹ نفر بوده است. شمار کمی از قزاق ها از سال های ۱۳۰۹ تا ۱۳۱۱ از روسیه به ایران مهاجرت کرده و در شهر های گنبد، بندر ترکمن و گرگان مستقر شدند. بسیاری از قزاق های استان گلستان هنگام تشکیل کشور قزاقستان، به آن کشور بازگشته اند.²

پیدایش وسایل ارتباط جمعی مانند وسایل حمل و نقل، رسانه های گروهی به خصوص رادیو و تلویزیون و نیز گسترش سواد آموزی سبب برخورد زبان های مختلف و

¹Hyrkania

² <http://fa.wikipedia.org>

آشنایی گویندگان زبان ها و گویش های محلی با زبان رسمی یک کشور می شود. این پدیده به نوبه خود موجب گسترش زبان رسمی و در بسیاری موارد، سبب از میان رفتن تدریجی زبان های غیررسمی و گویش ها در سطح یک کشور می گردد. بنابراین یکی دیگر از نتایج تحولات علمی و صنعتی از میان رفتن تدریجی زبان های غیر رسمی و در بسیاری موارد سبب از بین رفتن گویش ها و لهجه ها در یک منطقه یا کشور و نیز یکپارچگی زبانی است (مدرسی، 1368).

از دیگر عواملی که برای ایجاد دگرگونی در زبان ها، تنوعات لهجه ای یا زبانی منطقه ای توسط پژوهشگران ذکر شده است، وجود موانع طبیعی مانند کوه ها، دریاها و رودها خصوصاً در گذشته بوده است. طبقه اجتماعی، از مهمترین معیارهایی است که در تنوعات لهجه ای یا زبانی نقش دارد که بر اساس شغل، میزان درآمد، محل سکونت و غیره تعیین می گردد. از دیگر عوامل مؤثر در پیدایش تفاوت ها و تنوعات لهجه ای و زبانی عامل جنسیت، سن، سبک یا کاربرد گونه های زبانی در موقعیت ها و بافت های اجتماعی مختلف، تحصیلات و سواد است. یکپارچگی عوامل تغییر شکل در پیکره زبانی، علاقه ما آدمیان به صرف کمترین انرژی در گفتار است. این امر موجب به کار بردن تلفظ های ساده و آسان در سیستم آوایی و سادگی سایر بخش های زبانی یعنی واژگان و نحو می شود (همان).

در شهر گرگان هم چنانچه مهاجرت و ازدواج های درون گروهی را کنار بگذاریم، می بینیم که افرادی که در این شهر گرگانی اصیل محسوب می شوند نیز به دلیل متغیرهای اجتماعی زبان دچار اختلاط زبانی شده اند.

نگارنده در این تحقیق قصد دارد با توجه به سه متغیر سن، تحصیلات و طبقه اجتماعی به بررسی موارد تنوع زبانی در بین زنان در شهر گرگان بپردازد.

3-1 قلمرو تحقیق

نگارنده این تحقیق را بر اساس قلمرو سه گانه زیر انجام داده است.

1-4-1 قلمرو جغرافیایی: این تحقیق در مرکز استان گلستان یعنی شهر گرگان صورت می گیرد.

2-4-1 قلمرو نظری: این تحقیق بر پایه زبانشناسی اجتماعی و در چارچوب روش شناسی تحقیق میدانی ویلیام لباو¹ انجام می شود.

3-4-1 قلمرو زبانی: در اینجا روی تنوعات گویش گرگانی در جمع زنان گویشور گرگانی کار خواهد شد.

4-1 اهداف تحقیق

این تحقیق با سه هدف زیر صورت گرفته است.

1-5-1 هدف نظری: در این تحقیق روی نظریه زبانی در چارچوب آموزه های زبانشناسی اجتماعی کار می کنیم.

2-5-1 هدف کاربردی: در این تحقیق یافته هایی در زمینه گویش گرگانی در اختیار دست اندرکاران بررسی گویش های زبانی در ایران قرار می گیرد.

¹Labov, w

1-5-3 هدف فرهنگی: با توصیف گویش ایرانی جنبه ای از آن را توصیف می کنیم و قبل از آنکه از دست برود آن را ثبت و نگهداری می کنیم و تمایل به استفاده از آن را مورد بررسی قرار می دهیم.

1-5 پیش فرض های تحقیق

برای این تحقیق پیش فرض های چهارگانه زیر را متصور هستیم.

1. اجتماعات انسانی از جنبه کاربرد زبان ناهمگن هستند.

2. هرچه اجتماع زبانی بزرگتر باشد و جامعه شهری تر، گوناگونی زبان بیشتر می شود.

3. گوناگونی اجتماعی در جامعه زبانی تابعی از متغیرهای اجتماعی است.

4. زبان پیوسته در حال تغییر است و تغییرات زبانی با گوناگونی های زبانی آغاز می شوند.

1-6 سؤال های تحقیق

نگارنده در این تحقیق سعی دارد به سؤالات زیر پاسخ دهد.

1. در اجتماع زنان ساکن شهر گرگان کاربرد گویش گرگانی چه نسبتی با سن افراد دارد؟

2. در اجتماع زنان ساکن شهر گرگان کاربرد گویش گرگانی چه نسبتی با سطح تحصیلات افراد دارد؟
3. در اجتماع زنان ساکن شهر گرگان کاربرد گویش گرگانی چه نسبتی با طبقه اجتماعی افراد دارد؟
4. رابطه همبستگی سه متغیر سن، طبقه اجتماعی و تحصیلات در کاربرد زنان گرگانی به چه شکل است؟
5. چه سرنوشتی را به شرط برقرار بودن اوضاع و احوال کنونی در ارتباط با سه متغیر برگزیده در این تحقیق در شهر گرگان برای گویش گرگانی زنان پیش بینی می کنیم؟

7-1 فرضیه های تحقیق

این تحقیق بر مبنای فرضیه های زیر صورت گرفته است.

1. در اجتماع زنان ساکن گرگان میزان کاربرد گویش گرگانی با بالا رفتن سن گویشوران رابطه مستقیم دارد.
2. در اجتماع زنان ساکن گرگان میزان کاربرد گویش گرگانی با ارتقاء سطح تحصیلات گویشوران رابطه مستقیم دارد.
3. در اجتماع زنان ساکن گرگان میزان کاربرد گویش گرگانی با ارتقاء طبقه اجتماعی رابطه معکوس دارد.
4. بطور کلی کاربرد گویش گرگانی در جمع زنان بیسواد کهنسال طبقه پایین جامعه گرگان بالاترین میزان و در جمع کودکان دختر باسواد طبقه بالا کمترین میزان را دارد.

5. بطور کلی پیش بینی می شود به شرط برقرار بودن اوضاع و احوال کنونی گویش گرگان در مواجهه با فارسی، گویش زیرین است و رو به تحلیل می رود.

8-1 تعریف واژه های کلیدی

1-8-1 جامعه شناسی زبان

به نظر لباو (1972) جامعه شناسی زبان عوامل اجتماعی و ارتباط متقابل آنها را با زبان در سطحی کلان مورد بررسی قرار می دهد. فیشمن¹ (1972) معتقد است که جامعه شناسی زبان حوزه ای گسترده تر دارد و برخورد آن با زبان، بیشتر جامعه شناختی است. جامعه شناسی زبان یکی از حوزه هایی است که در ارتباط میان زبانشناسی و جامعه شناسی به بررسی تأثیر جامعه و تغییر و تحولات و نقش آن در زبان رسمی و غیر رسمی مردم یک جامعه می پردازد (خوشنام، 1381). بر طبق تعریفی که شیروان (1376) بیان کرده است، جامعه شناسی زبان رشته ای از موضوعات مربوط به سازمان اجتماعی رفتار زبانی را مدنظر قرار می دهد که نه فقط شامل کاربرد زبان به طور اخص، بلکه شامل رفتارهای مشهود نسبت به زبان و بکاربرندگان آن می شود.

1-8-2 زبانشناسی اجتماعی

فیشمن (1972) معتقد است که زبانشناسی اجتماعی در واقع همان زبانشناسی است که در مطالعه زبان، بافت اجتماعی-فرهنگی را نیز مورد توجه قرار می دهد. بر

¹Fishman

طبق تعریف هادسن¹ (1980) زبان‌شناسی اجتماعی بررسی زبان در ارتباط با جامعه است.

1-8-3 جامعه زبانی

هاکت² (1958) بیان کرده است که کلیه افرادی که (به طور مستقیم یا غیر مستقیم) از طریق یک زبان مشترک با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند، یک جامعه زبانی را تشکیل می‌دهند.

1-8-4 طبقه اجتماعی

گروهی از افراد را که دارای ویژگی‌های مشترک اقتصادی و اجتماعی باشند یک طبقه اجتماعی به شمار می‌آیند (ترادگیل، 1974).

1-8-5 گوناگونی زبانی

هر زبان دارای گونه‌های فردی، محلی و اجتماعی متفاوتی است که به وسیله افراد و گروه‌های اجتماعی گوناگون در مناطق جغرافیایی مختلف و در موقعیت‌های اجتماعی متفاوت به کار گرفته می‌شود (مدرسی، 1368).

1-8-6 گویش‌شناسی شهری

¹ Hudson

² Hockett